

Kománovics Alexandra

**A JOGSZABÁLYI ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERI VÁLTOZÁSOK
HATÁSA NAGYKANIZSA KÖZMŰVELŐDÉSÉRE
A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG**

Absztrakt

A közművelődési intézmények, mint a nonformális tanulás színterei számos kulturálódási lehetőséget kínálnak a különböző generációk számára. Ezen a kulturális területen is számos változás történt az évtizedek során. A rendszerváltást követően a közművelődésben dolgozók többsége várta, hogy a kulturális szektor ezen szegmense is átstrukturálásra kerül majd, mind törvényi szabályozás, mind intézményrendszer tekintetében, hiszen a szférára ekkor még az 1976. évi V. törvény vonatkozott. Több, mint 20 év várakozás után született csak meg az új, az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Ezt követően ismét 20 évet kellett várnia a szakmában dolgozóknak ahhoz, hogy 2017-ben történjen egy újabb jelentős törvényt módosítás, s most 2024-ben van kialakulóban az új kulturális törvény, amely előreláthatólag 2025. január 1-jén lép hatályba.

A tanulmány kísérletet tesz a közművelődés jogszabályi és intézményrendszeri változásainak áttekintésére a rendszerváltástól napjainkig és vizsgálja ezen változások hatásait a Nagykanizsai közművelődési életre vonatkozóan. Mélyrehatóan a város legnagyobb és legmeghatározóbb közművelődési intézményét, a Kanizsai Kulturális Központot és annak főbb történeti fordulópontjait elemzi. Röviden betekintést nyújt a közművelődés jelenlegi helyzetébe, taglalja a főbb problémákat és részletesen ismerteti nagykanizsai kulturális közösségre vonatkozóan a Nemzeti Művelődési Intézet tevékenységét is.

Kulcsszavak: közművelődés, Nagykanizsa, Nemzeti Művelődési Intézet

Bevezetés

A közművelődés a kultúráközvetítés egyik alapvető eleme, amely jelenthet aktív közösségi művelődést, de a kulturális javak, szolgáltatások közvetítését is. Mint minden szektorban itt is speciális jogszabályok ismeretével kell rendelkezünk, ha ebben a szakmában tevékenykedünk. A Közművelődési fogalomtár a következőképpen vélekedik a fogalomról: „A közművelődés így olyan ön- és társadalomfejlesztő tevékenységrendszer, amelyben a művelődésszervezés, felnőttoktatás, kultúráközvetítés végső célja és tartalma az életminőség javítása és a humán erőforrás fejlesztése.” (Koncz et al., 2007, pp. 15-16)

A közművelődési intézmények is számos változáson és újító folyamaton estek át az évtizedek során. A rendszerváltás bekövetkezésével a közművelődés területén is elvárt volt az innováció, mind intézményrendszer, mind jogszabályi előírások tekintetében, ugyanis a kulturális szektort ezidőben még az 1976. évi V. törvény szabályozta. Több, mint 20 év elteltével történt csak érdemi változás, amikor bevezetésre került az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári

ellátásról és a közművelődésről. Ezután szintén 20 év múlva a Kulturális törvény 2017. évi LXVII. törvény általi módosítására került sor, s napjainkban készül az új kulturális törvény, amelynek kapcsán felmerült egyfajta központosítás is.

Dokumentum- és jogszabáyelemzésem révén áttekintésre kerülnek a közművelődés jogszabályi, tevékenységbeli és intézményrendszeri kereteinek fordulópontjai a rendszerváltástól napjainkig. A tanulmány tüzetesen taglalja a Nemzeti Művelődési Intézet történetét és a közművelődésben betöltött funkcióját. A KSH és a KultStat statisztikai adatbázisainak elemzésével az intézmények számának változása is ismertetésre kerül.

A vizsgálat összességében kvalitatív jellegű, hiszen főleg minőségi adatokat követelt meg a téma kidolgozása. Nem-véletlen mintavételi technikát, azon belül szakértői mintavételt alkalmaztam. Ehhez három strukturált interjút bonyolítottam le, Kovácsné Mikola Máriával, a Kanizsai Kulturális Központ igazgatójával, Kaszás Ottónéval, a Medgyaszay Ház vezetőjével és Decs Szilviával, a Kanizsai Kulturális Központ egykori gazdasági titkárával. Az interjúk felvételére 2024. őszén került sor. Az empirikus kutatás során korábbi sajtómegjelenéseket használtam fel, illetve Papp Ferenc, a Hevesi Sándor Művelődési Központ nyugalmazott igazgatója által megjelentetett két kiadványt (A város vonzásában, A közművelődés vonzásában) annak érdekében, hogy átfogó képet kapjak Nagykanizsa közművelődésének múltjáról és jelenéről. Részletekbe menően tanulmányozom a város meghatározó közművelődési intézményét, a Kanizsai Kulturális Központot és annak főbb történeti momentumait. Végül a nagykanizsai közművelődés jelenlegi helyzetét taglalom és felvetem a főbb problémákat.

A téma jogszabályainak elméleti megközelítése

A kulturális jog az, amely a kulturális területre vonatkozó jogi normákat és szabályrendszereket és ezek felosztását, illetve elemzését részletezi. Ennek kiindulópontját az alapvető emberi- és állampolgári jogok között kell keresni, amelyeknek kialakulását és változását a legtöbb szakirodalmi tanulmány kétféle történeti dimenzióban tanulmányozza: filozófiatörténetileg és jogtörténetileg. Ezen témakörrel részletesen foglalkozik Ponyi (2011; 2014) tanulmányaiban. Az emberi-és állampolgári jogok klasszikus felosztása szerint megkülönböztetjük az első, második és harmadik generációs alapjogokat. Előbbihez sorolandók a polgári és politikai jogok (pl. a véleménynyilvánítás szabadsága, az egyesülési jog stb.), a másodikhoz a gazdasági (pl. a munkához való jog, a sztrájkhoz való jog), a szociális (pl. a szociális ellátáshoz való jog, az egészségvédelemhez való jog) és a kulturális jogok (pl. a művelődéshez való jog), az utolsó az ún. szolidaritási jogok pedig a globális problémák megoldására kíván választ adni (pl. a békéhez, az egészséges környezethez, az új információs rendszer igénybevételéhez stb.). Esetünkben kiemelendő a művelődéshez való jog, amelynek érvényesülését törvényekben és egyéb jogszabályokban kell szavatolni. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) által az emberi jogok nemzetközileg is szabályozásra kerültek (II. világháború után), ezáltal nemzetközi jogi kérdéssé vált a kulturális jogok meghatározása is. Utóbbi Magyarországon az 1976. évi 9. törvényerejű rendelettel került jogrendszerünkbe és vált ezáltal szerves részévé. A téma szempontjából a

következő főbb pontokat tartalmazta: mindenkinek joga van a művelődéshez; mindenkinek joga van, hogy részt vegyen a kulturális életben; az államoknak törekedniük kell a tudomány és kultúra megőrzésére, fejlesztésére, terjesztésére (Ponyi, 2011; Váradi & Várnagy, 2001; Környei, 2018).

Jogszabályi változások áttekintése

A művelődéshez való jog, mint alapvető jog már az 1949. évi XX. törvény eredeti szövegében is fellelhető volt. Ekkor még a Magyar Népköztársaság biztosította a dolgozóknak a művelődéshez való jog gyakorlását (1949. évi XX. tv. 48. § (1)-(2) bekezdés). A 70-es évek közepéig a rendelet formájában való jogalkotás volt a meghatározó hazánkban. Ekkor egy további törvény került elfogadásra a közművelődéssel kapcsolatban, mégpedig az 1976. évi V. törvény. Alapvető célként itt is megjelent a művelődés jogának biztosítása és az állampolgárok művelődési lehetőségeiről való gondoskodás. Az állam, annak érdekében, hogy ezen közművelődési feladatait meg tudja valósítani közművelődési célokat szolgáló intézményeket, vállalatokat kellett, hogy létesítsen. A következő intézményi csoportosításokat határozta meg a törvény: művelődési otthonok és közművelődési könyvtárak (a közművelődés helyi, esetenként területi feladatokat is ellátó alapintézményei); a könyvkiadás és terjesztés, a sajtó, a rádió, a televízió, a filmgyártás és forgalmazás a közművelődési célok megvalósítását szolgáló általános hatókörű intézmény és tevékenység; művészeti intézmények; tudományos intézetek és egyesületek; múzeumok; egészségügyi intézmények, a testnevelési és sportszervezetek; szórakoztatás intézményei (1976. évi V. tv. 19. § (1) bekezdés).

A rendszerváltás után megnőtt a törvények száma, felülvizsgáltak számos jogszabályt. A kulturális terület regulációjában is megfigyelhetőek változások ezen időszakban. A tanulmány kitér azokra a jogszabályi változásokra, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a közművelődéshez. Az 1993. évi XXIII. törvény elfogadásával megalakult a Nemzeti Kulturális Alap, amelynek fő célja az volt, hogy társadalmassítsa a kultúra finanszírozását (Ponyi, 2011).

A következő kiemelkedő állomás a közművelődés jogszabályi változásai tekintetében 1997-ben következett be, amikor is megszületett az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. A másik nevén is ismert Kulturális Törvény születésének dátuma árulkodó lehet, hiszen megállapítható, hogy a rendszerváltozás a közművelődés terén nem valósult meg 1989-ben, csupán 7 évvel később (Oszlanczi, 2019-a). A törvény rögzítette, hogy közérdek a közművelődéshez való jog gyakorlása, közcél pedig ezen tevékenységek támogatása. A feltételek biztosítása meghatározóan az állam és a helyi önkormányzatok feladata. Külön kiemeli a törvény, hogy a helyi közművelődési tevékenységet kötelezően a települési önkormányzatnak feladata támogatni. Ezek a feladatok a következők lehetnek: a szabadidő kulturális célú eltöltéséhez a feltételek biztosítása; a helyi társadalom kapcsolatrendszerének, érdekérvényesítésének segítése; a település környezeti, szellemi, művészeti értékeinek, hagyományainak feltárása, megismerttetése; iskolarendszeren kívüli, öntevékeny, önképző, szakképző tanfolyamok, népfőiskolák megteremtése; az ismeretszerző, az amatőr alkotó, művelődő közösségek tevékenységének támogatása; a nemzeti,

a nemzetiségi és más kisebbségi kultúra értékeinek megismertetése (1997. évi CXL. törvény; Takács-Miklósi & Oszlánczi, 2010). A települési önkormányzat részére azt is kötelezően előírta, hogy megyei jogú városban, városban vagy fővárosi kerületben közművelődési intézményt, eközben községekben közösségi színteret vagy közművelődési intézményt kell biztosítani. Az intézményeket négy csoportra bontja a törvény: alapintézmények (művelődési otthon, ház, központ, szabadidő központ, faluház, ifjúsági és gyermekház, közösségi ház); oktatási, közművelődési és egyéb feladatokat ellátó általános művelődési központok (ÁMK); az alapfeladat mellett közművelődési feladatot is ellátó sportlétesítmények; egyéb, fenntartótól függő egyéb intézmények (Oszlánczi, 2019-a).

A Kulturális Törvény 2017. évi LXVII. törvény általi módosításával meghatározásra kerültek az egyes intézménytípusokhoz tartozó infrastrukturális, szakmai és személyi feltételek, illetve a közművelődési alapszolgáltatások. 2018. július 17-én lépett hatályba a 20/2018. (VII.9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. Az új szabályozás a feladatellátás alapegységeként a közművelődési színteret szabta meg. A tárgyi és infrastrukturális feltételek teljesülésére 2020. január 1-jét, a személyi feltételek meglétére pedig 2021. január 1-jét határoztak meg (Oszlánczi, 2019-a, 2019-b). A közművelődési alapszolgáltatások megszervezéséhez írja elő a rendelet az éves szolgáltatási terv meglétét is, melyet minden tárgyév március 1-jéig kell elkészítenie az intézményeknek. Tartalmát tekintve részleteznie kell a közösségi tevékenység megnevezését, vagyis, hogy az intézmény a közművelődési alapszolgáltatások keretében mely közösségi programokat, tevékenységeket és folyamatokat biztosítja, s ennek mi a fő célja. Meg kell határozni azt is, hogy ezen tevékenységek milyen gyakorisággal és időpontban, illetve milyen létszámmal működnek. Kiemelkedően fontos, hogy az éves szolgáltatási terv a helyi lakosság és annak önszerveződő közösségeinek igényeire épüljön, s azt a fenntartó az ő és a településen működő Közművelődési Kerekasztal bevonásával készítse elő. Miután a fenntartó jóváhagyása megtörtént, 15 napon belül ki kell függeszteni lehetőleg látható helyen az adott intézményben (20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet 3. §).

Változások a közművelődés intézményi és tevékenységi rendszerében

Az intézményrendszer történetének fordulópontjai

Azokban az országokban, ahol a kultúrát a legnagyobb mértékben az állam és a helyi önkormányzatok finanszírozzák ott nagy szerepe van az állami és helyi kultúrpolitikának is. Ez utóbbi négy összetevőből áll: kormányzati kultúrpolitika; országgyűlés kultúrával kapcsolatos döntései, javaslatai; szakminiszter/államtitkár kultúrpolitikája; helyi önkormányzatok kultúrpolitikája. Ezen négy szereplő egymást kiegészítve szabályozza a kultúrát a különböző jogszabályokkal, pályázati kiírásokkal, alapítványok működtetésével, a kulturális intézmények fenntartásával és támogatásával. A helyi kultúrpolitika például különböző helyi rendeletekben mutatkozik meg, ilyen a téma szempontjából is fontos a közművelődési rendelet, amelyet a tanulmány a későbbiekben részletesen is kifejt (Ponyi, 2014).

A közművelődés tekintetében ez a következőképpen alakult. A szakirodalom leírja, hogy az 1920-1949 közötti időszakban az intézményesült szervezetek voltak jellemzőek, Sári (2004) ezt a művelődési otthonok második generációjának nevezte. Az akkori kultúráért és oktatásért felelős kormányzat a vidéki lakosság ismereteinek fejlesztése végett népházakat (kultúr vagy művelődési ház) és népfőiskolákat alapított szerte az országban (Svidró, 2019). A közművelődésben ekkor több szereplő is jelen volt, mint például néptanítók, írók, szociológusok, falufejlesztők, katolikus papok és református lelkészek, levele-oktatók, akik felvállaltak egy-egy főbb művelődési szerepet. A művelődési otthonok harmadik generációja következett, amelynek időszaka a második világháború és a rendszerváltás közé tehető. Ebben az időszakban alakult ki a szocialista intézményrendszer. Sor került az egyházi iskolák államosítására, felszámolták az egyesületeket, népfőiskolákat és a nonprofit szektort, majd ezen intézmények tevékenységét, funkcióit egybe olvasztották és így alakultak ki a szocialista művelődési otthonok. Ezen létesítmény fő funkciói a következők lettek: a munkásosztály kultúrájának gazdagítása, a szocialista tudat formálása, a dolgozók munkakultúrájának fejlesztése, szórakoztatás (Svidró, 2019; Sári, 2004). Juhász (2016, pp. 40-41) ezt úgy fogalmazta meg, hogy: „*a népművelődést felváltó közművelődés felülről bevezetett és irányított reform eredménye volt.*” Az első művelődési otthon 1949-ben Békésen adták át, s ezt követően meglehetősen gyorsan terjedt el és vált hálózattá ezen intézményi forma. Ebben az időszakban, pontosabban 1956-tól kezdődött el Debrecenben az egyetemi népművelő szakemberképzés Durkó Mátyás kezdeményezésére, majd pedig Budapesten Maróti Andor közreműködésével. A következő jelentősebb állomás az általános művelődési központ bevezetése az intézményrendszerbe, amely a közoktatás és közművelődés funkcióit is ellátta (Sári, 2004; Svidró, 2019). A „nyitott ház” kísérlet az 1970-es években vette kezdetét elkötelezett szakemberek csoportjának jóvoltából. A fókusz a közművelődési intézményrendszer feladatainak társadalmi újragondolásán volt. A Nyitott ház mozgalom egy szakmamegújító folyamat részeként az egyén önálló döntési- és tanulási lehetőségeire, emellett a közösségi cselekvésre helyezte a hangsúlyt, mindezt intézményi környezetben megvalósítva (Dóri, 2020). Ezt követően az 1976. évi V. törvény megjelenése után a közművelődési szakemberek a kiskapuk kihasználásával ifjúsági házakat, faluházakat hoztak létre. A rendszerváltást követően a negyedik generáció korszakában az 1997. évi CXL. törvény megjelenésével lehetőség adódott a szabad intézményi formák létesítésére. A települési önkormányzat kötelező feladatának írja elő a közösségi színtér vagy közművelődési intézmény biztosítását annak érdekében, hogy a közművelődési tevékenység megvalósulhasson (Sári, 2004; Svidró, 2019). A különböző közművelődési intézménytípusokat a következőképpen határozza meg: művelődési ház, művelődési központ, kulturális központ, többfunkciós közművelődési intézmény, népfőiskola, népi kézműves alkotóház, gyermek-, illetve ifjúsági ház, és szabadidőközpont. Ezen intézmények személyi, tárgyi és működési feltételeit részletekbe menően a 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet határozza meg. Ugyanezen rendeletben találhatóak meg a közművelődési alapszolgáltatásokkal (művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása; a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése; az egész

életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása; a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása; az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása; a tehetséggondozás- és -fejlesztés feltételeinek biztosítása; a kulturális alapú gazdaságfejlesztés) kapcsolatos fontosabb tudnivalók (20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet).

Nemzeti Művelődési Intézet

A Nemzeti Művelődési Intézet első „szellemi” jogelődje a Magyar Népi Művelődési Intézet 1946-ban jött létre Illyés Gyula elnökségével, azzal a céllal, hogy előmozdítsa a magyar nép (tanyák és községek földművesei) művelődését és segítse az iskolán kívüli művelődést. Az Intézet nem működött sokáig, hiszen 1948-ban megszüntették. 1951-ben az értékteremtés korszakában megalakult a Népművészeti Intézet, amelynek céljai között szerepelt a műsor-kiadási tevékenység és kulturális tömegmozgalom művészeti irányításának támogatása és művészeti szaklap szerkesztése. 1956 után az Intézet Népművelési Intézetté szerveződött át, azzal a céllal, hogy egy szakmai-módszertani központ alakuljon meg a népművelés minden szegmensét felölelvén. Az 1960-as évektől nagymértékű fejlődés indult el az országban a népművelés terén. Ebben az időszakban számos átalakításon ment keresztül az Intézet és végül megalakult az Országos Közművelődési Központ. 1992-ben történt meg az újabb fordulópont a közművelődés területén, hiszen létrejött a Magyar Művelődési Intézet. Feladatai ekkor a következők voltak: a kulturális értékek társadalmi hatásának vizsgálata; a közművelődési szakemberek képzése; a dokumentumok gyűjtése és szakmai kiadványok megjelentetése; a felnőttoktatás, az iskolán kívüli képzések és népfőiskolák ellátása módszertani adatokkal; a népi iparművészeti gyűjtemény gondozása, az itt létrejövő alkotások hitelességének biztosítása; a népi iparművészeti termékek minősítése. 2012-ben megalakult a Nemzeti Művelődési Intézet, mely 2017-től Nonprofit Közhasznú Korlátolt Felelősségű Társaságként működik. A szakmai munka hálózatos formában zajlik, hiszen a lakiteleki központ a vármegyei igazgatóságokkal (19) együttműködve látja el a közösségi-kulturális élet módszertani tanácsadását. A vármegyei igazgatóság felügyeletét a szakmai igazgatóság végzi el. Utóbbi feladatai közé sorolható még az országos szintű mintaprogramok kezdeményezése, ilyenek például a Bűvös Bábos, a Pajtaszínház, a Kapunyitogató, a Közösségépítő Kultúránk, a Szarvasnyomon Egyetem, a Gasztrobusz és a Tudásunkkal kézenfogva. Szintén a feladataik sorát bővíti a tudásmegosztó online felületek indítása, melyeken jogyakorlatokkal és innovatív ötletekkel találkozhatunk, ilyenek az aszakkor.hu vagy a jogyakorlatON.hu (Nemzeti Művelődési Intézet, n.d.-a; Horváth, 2001). Az Intézet valójában a kulturális alapellátás operatív bázisszervezeteként funkcionál. A mintaprojektek és az online tudásmegosztó felületek mellett számos egyéb tevékenységet végeznek az Intézet munkatársai. Kapcsolatot tartanak a vármegyék közművelődési intézményeivel, civil szervezeteivel; szakmai tanácsot adnak és szolgáltatói tevékenységet végeznek; társadalom- és közösségfejlesztő folyamatokat generálnak; segítséget nyújtanak a pályázatíráshoz; szakmai napokat és fórumokat szerveznek; részt vesznek az országos közművelődési statisztikai adatgyűjtésben, rögzítésben és értékelésben. Kiadója a Szín – Közösségi Művelődés, illetve a Kulturális Szemle c. interdiszciplináris online tudományos folyóiratoknak. Ezen kívül egy kötetsorozat is megjelent

az Intézet gondozásában, amely a Tudástár a közösségi művelődésben címet viseli és amely 13 kötetből áll. Képzési tevékenységeket is ellát a Közművelődési Akkreditációs Szakbizottsággal együttműködve. Mindemellett ösztöndíjlehetőséget is kínálnak hallgatóknak, oktatóknak és kutatóknak egyaránt. Két program közül választhatnak az érdeklődők: Közművelődési Tudományos Kutatási Program tudományos diákköri munkát végzők számára, valamint kutatócsoportok részére. Az Intézet részt vesz még a közművelődés minőségrendszerének működtetésében is. Ezen feladatát a 11/2022. (XII. 29.) KIM rendelet szabályozza. A minőségrendszer lényege, hogy elnyerhető általa a Minősített Közművelődési Intézmény Cím és Közművelődési Minőség Díj, illetve a Minősített Községi Színtér Cím is a kiemelkedő teljesítményt nyújtó szinterek és közművelődési intézmények számára (Nemzeti Művelődési Intézet, n.d.-b).

Változások a közművelődési intézmények tevékenységében

Az évtizedek során nem csak a közművelődési intézmények intézményi struktúrája változott, hanem a tevékenységükben is megfigyelhető volt számos átalakulás. A rendszerváltás előtti időszakban, amíg az 1976. évi V. törvény volt a mérvadó, a közművelődési feladatok megfogalmazása erős politikai töltettel történt. A következő feladatok élveztek elsőbbséget ebben az időben: alpműveltség kiegészítése, művelődési igények fejlesztése; az általános műveltség gyarapítása; politikai műveltség és a közéleti tevékenység fejlesztése, állampolgári ismeretek bővítése; szocialista világnézet (magatartás, életmód, erkölcs, ízlés fejlesztésében); szakmai képzettség rendszeres megújítása; művelődő közösségek kialakítása, fejlesztése; kulturális alkotóképesség kibontakoztatása (1976. évi V. tv. 11. § a-g). Miután az 1997. évi CXL. tv. hatályba lépett a települési önkormányzatok feladataként számos új tevékenység került meghatározásra, mint például az iskolarendszereken kívüli tanulás, művelődő közösségek tevékenységének támogatása, a települési környezet gondozása, a kisebbségi kultúrák értékeinek megismertetése, szabadidő kulturális célú eltöltéséhez kapcsolódó feltételek biztosítása. Előrelépést jelentett az is, hogy a települési önkormányzatoknak esélye adódott arra, hogy a helyi attribútumok alapján megszabja, hogy ki, mit, milyen formában csinál a szakmai tartalmakon belül (Oszlanczi, 2019-a, Svidró, 2019). A 2017. évi LXVII. törvény megalkotásával megfogalmazásra kerültek a közművelődési alapszolgáltatások, amelyek biztosítják az Alaptörvényben megfogalmazott célokat, mint a művelődéshez való jog érvényesülése, a nemzeti és nemzetiségi kulturális hagyományok megőrzése, a polgárok életminőségét javító tevékenységek támogatása (Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.); Oszlanczi, 2019-a).

A közművelődési alapszolgáltatások a következők:

- a) művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszíni biztosítása,
- b) a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- c) az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása,
- d) a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása,
- e) az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása,

- f) a tehetséggondozás- és -fejlesztés feltételeinek biztosítása, valamint
- g) a kulturális alapú gazdaságfejlesztés (1997. évi CXL. tv. 76. § (3) bek.).

Az alapszolgáltatások szakmai tartalmát a 20/2018. (VII.9.) EMMI rendelet fogalmazta meg. Újdonságként jelent meg az is, hogy az önkormányzatoknak kötelező feladatként írta elő a következő alapszolgáltatás biztosítását: művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása. A megvalósítást a következőkben határozza meg: rendszeres vagy alkalmoszerű tevékenységükhöz helyszín biztosítása, bemutatkozási lehetőség teremtése, fórum szervezése a művelődő közösségeknek. A törvény a további alapszolgáltatások megszervezését lakosságszámhoz igazítja, amelyről a korábbi fejezetben már szó esett. Cél-eszköz viszonyrendszert alakított ki a közművelődési alapszolgáltatások és az intézményrendszer között, hiszen ahhoz, hogy az alapszolgáltatások biztosítása zavartalanul történjen, közösségi színteret vagy közművelődési intézményt szükséges fenntartani és működtetni. Ezt végezheti az állam, települési vagy nemzetiségi önkormányzat, önkormányzati társulás, illetve egyház és magánszemély közművelődési megállapodás keretében (Oszlanczi, 2019-a).

Kulturális statisztikai alapok

A Központi Statisztikai Hivatal által összeállított A kulturális statisztika módszertana és fogalmai című kiadvány részletesen ismerteti a kulturális szférára, ezen belül pedig a közművelődésre vonatkozó főbb fogalmakat, melyeket statisztikai szempontból tudni érdemes. A KSH statisztikai évkönyveiben 1930-tól lelhetők fel a kultúrházakra (ma közművelődési intézmények) és tevékenységeikre vonatkozó adatok. Hivatalosan a közművelődési intézményekre vonatkozó beszámolókat 1952-től találhatunk a KSH kiadványaiban. A következő táblázat szemlélteti, hogy milyen módon változott az intézmények megnevezése és száma a statisztika szempontjából. (Központi Statisztikai Hivatal, 2005)

1. táblázat: A közművelődési intézmények megnevezésének és számának változása 1950-2023 között

Év	Intézmény megnevezése	Intézmények száma (db)
1950	Kultúrotthon	615
1951	Kultúrotthon	1.739
1976	Művelődési otthon	2.764
1989	Közművelődési intézmény	2.440
1996	Közművelődési intézmény	2.665
1997	Közművelődési intézmény	2.776
2017	Közművelődési intézmény	5.717
2023	Közművelődési intézmény	5.964

Forrás: a szerző saját szerkesztése a Központi Statisztikai Hivatal, 1951; 1980; 1991; 2011; 2023 alapján

Megfigyelhető, hogy a jogszabályi változásokkal összhangban módosult a statisztikai adatgyűjtésben szereplő megnevezés. Az intézmények számának növekedése, stagnálása pedig évről-évre fokozatosan látható volt. Vármegye és régió vonatkozásában a 2000-es évektől állnak rendelkezésünkre hiteles statisztikai adatok.

Napjainkban a kulturális intézményi adatgyűjtés alapját a kulturális intézményrendszer törvényi szabályozása és az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) adja (388/2017. (XII. 13.) Korm. rendelet az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program kötelező adatszolgáltatásairól).

A közművelődés helyzetének változása Nagykanizsán

Nagykanizsa Magyarország Nyugat-Dunántúli régiójában, Zala megyében helyezkedik el. A megyeszékhely mellett Zala megyében egyedülként megyei jogú városi ranggal is rendelkezik. Sajátossága, hogy a veszprémi székhelyű Pannon Egyetem egyik telephelye is itt található, mégpedig a Pannon Egyetem Nagykanizsa Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ, ezáltal a város magáénak tudhatja az egyetemi város címet is (Kománovics, 2023). A városban ma három önkormányzati fenntartásban lévő közművelődési intézmény működik: Kanizsai Kulturális Központ (KKK) (három nagy intézményegységgel rendelkezik: Hevesi Sándor Művelődési Központ (HSMK), Medgyaszay Ház, Móricz Zsigmond Művelődési Ház); Halis István Városi Könyvtár; Thúry György Múzeum. Két további kultúráközvetítő intézmény létezik még Nagykanizsán nem önkormányzati fenntartásban: VOKE Kodály Zoltán Művelődési Ház (egyesületi fenntartásban); Honvéd Kaszinó (alapítvány üzemelteti). A tanulmány részletekbe menően a város legnagyobb és legmeghatározóbb közművelődési intézményét, a Kanizsai Kulturális Központot mutatja be (Kománovics, 2023).

A fejezet kidolgozásakor a 2024 őszén felvett strukturált interjúkra hagyatkoztam. Olyan kulcsfontosságú szakembereket kérdeztem meg a témában, akik testközelből részt vettek/vesznek is a nagykanizsai közművelődésben. Első interjúalanyom Kovácsné Mikola Mária, aki 2014-től (napjainkban is) a KKK igazgatója, ám már jóval régebben, 1986-tól tevékenykedik az intézményben. Megélte a rendszerváltást és a kulturális törvény hatályba lépése mellett a 2017-es törvénymódosítás részese is volt, már vezetőként. Vele a beszélgetést 2024. szeptember 29-én folytattam le közel két órában. A második interjúalanyom Kaszás Ottóné volt, a Medgyaszay Ház igazgatója. Kaszás Ottóné 2009 óta tagja az intézménynek, ám kezdetben a kiskanizsai Móricz Zsigmond Művelődési Házban dolgozott, majd 2014-től a Medgyaszay Ház vezetője lett (a mai napig is). Így általa betekintést nyerhettem a kisebb házak működésének életébe is. Az interjú 2024. szeptember 19-én zajlott másfél órában. S végül Decs Szilviát kérdeztem, aki 2005 és 2022 között a Kanizsai Kulturális Központ (korábban Hevesi Sándor Művelődési Központ) gazdasági titkárájaként tevékenykedett, az intézmények működésének gazdasági vetületeiről. A beszélgetés 2024. szeptember 24-én zajlott.

A városra már a 19. században a kiemelkedő társasági élet volt a jellemző, hiszen számos szórakozási lehetőség közül választhattak az itt lakók: színházi előadások, táncestek, műkedvelő művészeti csoportok estjei, olvasóköri. Ekkor a rendezvények helyszíne változatos volt, hiszen előfordult, hogy egy vendéglőben vagy étteremben, de volt rá precedens, hogy egy szálloda halljában kerültek megrendezésre. Az első komolyabb fordulat akkor történt, amikor megépült a Városi Színház, amely főleg befogadószínházként funkcionált. Egy későbbi átstrukturálást követően Apolló Filmcentrumként üzemelt, jelenleg pedig Medgyaszay Ház néven működik, a Kanizsai Kulturális Központ intézményegységként (Kovácsné Mikola, 2020). A másik számottevő fordulat a közművelődési életben akkor következett be, amikor 1976. novemberében átadták a Hevesi Sándor Művelődési Központot (HSMK), amely elnevezést a nagykanizsai születésű Hevesi Sándorról kapta. Az új kultúrcentrum átadása nem csak Nagykanizsán, hanem egész Zala megyében, de országosan is egy kimagasló politikai és társadalmi eseménynek számított. Az alkalomról a megyei sajtó is előszeretettel publikált: „*Holnaptól várja a vendégeket Nagykanizsa impozáns új művelődési központja*” (Zalai Hírlap, 1976.11.05.); „*Aki ide belép, az valóban úgy érezheti: a kultúra házába lépett*” (Zalai Hírlap, 1976. 11.07.). Az épület impozáns színházterme 530 férőhelyes volt. Az épületben és környékén több művészeti alkotás is elhelyezésre került: Németh János keramikus művész domborművei (négy évszak); Schaár Erzsébet szobrászművész Hevesi Sándor portréja; Járasi Ildikó, nagykanizsai iparművész tűzzománca (Múzsák). Papp (1997) könyvéből kiderül, hogy az épület 65 millió forintba került, s nagy részét a Városi Tanács finanszírozta. Támogatták a beruházást továbbá helyi cégek, vállalatok, a megyei tanács és a város lakossága is téglajegyekkel. 1976-1982 között Nagykanizsán a HSMK látta el a város közművelődési feladatait, melyeket az 1976. évi V. törvény alapján Nagykanizsa Város Tanácsa határozott meg. Az intézmény első igazgatója, Zalavári Gyula és kollégái ebben az időben sokszínű programkínálatot nyújtottak a kultúrát kedvelő közönségnek: színházi (Madách Színház, Nemzeti Színház, Katona József Színház) és zenei előadások (Országos Filharmónia), képzőművészeti tárlatok (Haraszi

László festőművész, Ősze András és Somogyi József szobrászművészek), művészeti közösségek (Szimfonikus Zenekar, szövő szakkör, népi hímző szakkör, jazz klub, kertbarát klub, társastánc), politikai és társadalmi ünnepek. Ekkor az intézmény egyik legnívósabb programja a Nemzetközi Jazzhétvége volt (Kovácsné Mikola, 2020). Ezt az érá a színházi élet előretörése jellemezte, hiszen kedvező adottságokban bővelkedett az intézmény: a színházterem és annak technikai felszereltsége kitűnő adottságú volt, az intézmény anyagi kondíciója is jó színvonalú volt és nem utolsó sorban egy értő és hálás közönség fogadta a programokat (Papp, 1997). A kezdeti időszakban a fenntartó előírt a HSMK-nak munkásművelődést elősegítő feladatokat is (szocialista brigádok klubja; bejáró dolgozók alapja; szabadegyetem; szakmunkásképzők fóruma). Ekkor a nagykanizsai közművelődési intézményben pezsgett a kulturális élet. A következő ciklus 1982-2007 közötti időszakra tendálható. Az új igazgató Papp Ferenc lett, aki mindösszesen 25 évig irányította az intézményt. Előtte a Babits Mihály Megyei Művelődési Központ szakmai helyettese, ezt megelőzően pedig a Tolna megyei Tanács közművelődési csoportjának vezetője volt. Hatalmas szakmai tapasztalattal rendelkezik a közművelődés terén. A Hevesi Sándor Művelődési Központban a számos tevékenysége közül az egyik legkiemelkedőbb talán az volt, amikor 1983-84-ben az országban az elsők között kidolgozta az intézmény érdekeltségi rendszerét, amely a munkatársak anyagi ösztönzésén alapult. Ezen joggyakorlatot közel negyven művelődési központ vette át. A HSMK legkiemelkedőbb tevékenysége a befogadószínházi lét volt. Mivel állandó színi társulattal sosem rendelkezett, így vidéki és budapesti társulatok vendégjátékai szerepeltek a három bérletsorozatból (Bródy, Hevesi, Rátkai) álló repertoárban. Ruszt József kezdeményezésére a beavató színházi előadások nagyszámú ifjúsági közönséget vonzottak be a művelődési házba. Emellett a gyermekek számára is kedveztek gyermekszínházi bérlettel, rendhagyó irodalom órákkal, bábelőadásokkal és zenei programokkal. Ekkor működött a házban a TUNGSRAM Hevesi Sándor Versmondó Köre és megszervezték a Kárpát-medencei Csengey Dénes Vers- és Próza-mondó Versenyt. A zenei értékek közvetítésére is sor került eközben, hiszen a korábban már említett Nemzetközi Jazzhétvége program 1991-ben kétnapos országos fesztivállá nőtte ki magát. Ezen kívül számos további zenei program színesítette a kínálatot, mint a Nostalgia Kávéház, a Nyáresti orgonamuzsika, a Bazár Udvari Zenei Estek, népzenei és könnyűzenei koncertsorozatok. 1993-ban indult el Tavasz a kultúrában – Kultúra a tavaszban címmel, egy kulturális rendezvénysorozat, amely összegyűjtötte a színvonalas művészeti programokat, illetve lehetőséget biztosított a helyi művészeti értékek és a tehetséges előadók bemutatkozására is. Ez a programsorozat is a nagy népszerűségnek köszönhetően fesztivállá alakult át, Tavasz Művészeti Fesztivál néven. A vizuális kultúra értékeinek közvetítésére és az ismeretterjesztésre (szabadegyetemek) is nagy hangsúlyt fektettek a művelődési központ munkatársai. A közösségi mentálhigiéné is fontos szerepet játszott, amelynek keretében a következő programok valósultak meg: életvezetési sorozat, Pszichológiai Kultúra Hete, Cigány gyermekek életmódformáló tábora, Cigány felnőtt klub, Teaház, Gyermekteaház. A rendszerváltást követően megváltozott gazdasági körülmények hatására a város lakói részéről igény mutatkozott pénztakarékos ismeretek megszerzésére. Erre reagálva a művelődési központ munkatársai közhasznú tanfolyamo-

kat (kézműves, nyelvi) kínáltak. Várospolitikai fórumok szervezésével segítette az intézmény a város lakosságához történő információk időben való eljuttatását. Az 1990-es évektől megnövekedett a civil szerveződések befogadása az intézménybe. A művelődési központ a mai napig számos klubnak, szakkörnek és művészeti csoportnak ad otthont (Kovácsné Mikola, 2020).

Papp Ferenc egyik legfőbb törekvései közé tartozott a Közművelődési Kerekasztalként működtetett Társadalmi vezetőség életben tartása és csapatának kibővítése fiatal, aktív és a város lakosságát reprezentáló személyekkel. Érdekesség, hogy még akkor is működtették a Társadalmi vezetőséget, amikor jogszabály már nem írta elő (Papp, 2020). Ma talán a Nagykanizsai Civil Kerekasztal Egyesület lát el hasonló feladatokat, képviselője Lengyák István (Zalai Civil Életért Közhasznú Egyesület, n.d.).

Az 1997. évi CXL törvény bevezetése után a kulturális élet szabályozása Nagykanizsán is bekövetkezett. A közművelődési alapszolgáltatások meghatározásával a HSMK tevékenységi körei is meghatározásra kerültek. A rendszerváltás után számos társadalmi-gazdasági változás ment végbe, a helyi lakossági igényei is átalakultak, így szükséges volt a HSMK szakmai munkáját és intézményi struktúráját is átalakítani. Az egyik ilyen fejlesztés volt az intézmény földszinti előcsarnokában egy információs szolgálat létesítése és működtetése. Fontos funkciója volt, hiszen a betérő látogatók fogadása, tájékoztatása és a rendezvények belépőjegyeinek vásárlása is itt történt. Ez után lehetőség volt a telefonon való jegyigénylésre is. Az intézmény programkínálata ez időszakban is folyamatosan bővült (Kanizsa Nyári Színház, ifjúsági galéria, én hobbim sorozat, művészeti szabadiskola). Az intézmény a város központi kulturálódási helyszíne lett. Ezt igazolja a következő táblázat is, amelyben látható, hogy 1990 és 1996 között 205%-os növekedés volt megfigyelhető az intézményi költségvetés összegében. Megfigyelhető, hogy a saját bevételek aránya is 3,5-szeresére nőtt, illetve 91%-kal emelkedett az önkormányzati finanszírozás. (Kovácsné Mikola, 2020).

2. táblázat: A bevételi előirányzatok alakulása (ezer Ft-ban)

Évek	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Összes bevétel	18 933	18 139	22 547	31 296	35 689	36 573	38 797
Működési bevétel	3 510	5 436	5 816	9 780	10 100	10 314	12 370
Finanszírozás	12 529	12 406	16 349	20 796	24 232	24 809	23 935
Egyéb átvett pénzeszközök (ÁFA, kamat)	2 894	297	382	720	1 357	1 450	2 492

Forrás: Kovácsné Mikola, 2020, p. 44.

Az intézmény életében jelentős fordulat volt, amikor általa útjára indult az első Kanizsai Bor- és Dödölle Fesztivál 2004-ben. Részt vállaltak emellett a Thúry György Históriás Napok szervezésében is. Az újabb fontos állomás 2006-ra tehető, amikor is elkezdődött a HSMK felújítása, két másik kultúraközvetítő intézménnyel együtt (Medgyaszay Ház, Magyar Plakát Ház), amelyek innentől fogva a HSMK fenntartásában működtek tovább. Az intézményeket célzott állami támogatásból, illetve önkormányzati hozzájárulásból újítták fel. Amíg a munkálatok zajlottak, a dolgozók a város különböző intézményeiben kerültek elhelyezésre, ahol folytathatták a kultúraközvetítő munkát, így ez időszakban sem maradtak minőségi programok nélkül a városlakók. A HSMK új épületét 2007. augusztus 20-án avatták fel. S végül a legutolsó fordulat a HSMK életében akkor következett be, amikor 2008-ban Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata integrált három közművelődési (HSMK- székhelyintézmény, Medgyaszay Ház, Móricz Zsigmond Művelődési Ház), két közgyűjteményi intézményt (Képzőművészetek Háza, Magyar Plakát Ház), illetve öt közösségi színteret (Bagola, Fakos, Sánc, Bajcsa, Nagyrác út), s így jött létre egy teljesen új intézményi struktúra, amely már a Kanizsai Kulturális Központ nevet viselte. Az integráció alapvető célja az volt, hogy a város kulturális élete szervezettebb, összehangoltabb legyen, illetve egy további szempont volt a költséghatékonyabb működés is. Az új intézmény első (megbízott) igazgatója Dolmányos Erzsébet volt egy éven keresztül. Ekkor elsődleges feladat a közművelődési munka összehangolása és az új intézményi struktúra kialakítása volt. 2009-2014 között Farkas Tibor került az igazgatói székbe, akinek egyik legkiemelkedőbb tevékenysége a sikeres uniós pályázati támogatások elnyerése volt. Ezt az időszakot a következő tevékenységek jellemezték: felnőttképzési program előkészítése, megvalósítása, OKJ-s képzések megvalósítása; több megvalósult TÁMOP projekt. A 2014-es évben két újabb változás következett az intézmény életébe. Az egyik egy szervezeti átalakulás volt: a két közgyűjteményi intézményegység a Thúry György Múzeumba tagozódott. A másik változás az intézményvezető személyében történt, amikor is Kovácsné Mikola Mária került az intézmény élére. A közművelődési szakemberek már nagyon várták, hogy 2017-ben egy törvénymódosítással megújuljon a szakma. Igazgatónő úgy gondolja, hogy biztonságot adott a módosítás, hiszen egy jól kidolgozott törvény vezérmotívumként szolgálhat egy vezető számára és igazodási pontot nyújthat az intézmény dolgozóinak, hiszen feketén-fehéren le van jegyezve, hogy kinek mi a feladata és milyen végzettséggel kell, hogy rendelkezzen. Szerinte így lett kerek a Kulturális törvény, számukra könnyebbé lett a munkához kapcsolódóan. A jogszabály pragmatikusságáról lehet ugyan vitatkozni, de ő úgy véli, hogy az eddigi módosítások mindig csak előnyét szolgálták a kulturális életnek (Vezető, Kanizsai Kulturális Központ, szóbeli közlés, 2024.09.26.). Kaszás Ottóné kiemelte, hogy számukra a legnagyobb nehézséget a törvénymódosításkor az idősebb korosztály informatikai felkészültségének hiánya okozta, illetve a nyitvatartási idő megszüntetése (hétvégén, pihenőnapon is). A tárgyi feltételeknek teljes mértékben megfeleltek az intézmények, személyi feltételek tekintetében egy-két kollégánál hiányzott a megfelelő végzettség, de az ő beiskolázásukat természetesen támogatta az intézmény és 2022-ig bezárólag mindenki teljesítette az előírásokat (Vezető, Medgyaszay Ház, szóbeli közlés, 2024.09.19.).

A jogszabályváltozások tekintetében Decs Szilvia emelt ki a közművelődés terén egy nagyon fontos állomást (gazdasági oldalról), mégpedig a 2020. évi XXXII. törvény a kulturális intézményekben foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyának átalakulásáról, valamint egyes kulturális tárgyú törvények módosításáról. Az egész országban, de Nagykanizsán is nagy változásokra számíthattak a közművelődésben dolgozó alkalmazottak. A kollégák közalkalmazotti besorolásból munkavállalói jogviszonyba kerültek, munkabéruk is ez alapján változott. (Közalkalmazotti bértáblából Munka törvénykönyve hatálya alá kerültek). Ez szabad bérgazdálkodási lehetőséget jelentett az intézményeknek, amit viszont erősen korlátozott az éves költségvetési keret betartásának kötelezettsége. Az intézményi bérkereteket azonban az önkormányzatok intézményre jutó költségvetése határozza meg, ennél fogva sajnos nem hozta meg a várt hatást a kezdeményezés. Úgy gondolja, hogy az intézmény életében ez volt talán az egyik legnagyobb változást okozó tényező és egyben legnehezebben kivitelezhető feladat. A jogszabályváltozás pozitívumaként kiemelte (amely főleg a munkáltatóknak lehet előnyös), hogy ebben a formában a nem megfelelően teljesítő alkalmazottak munkaviszonyát könnyebb megszüntetni, mint a közalkalmazotti jogviszonyban. Új munkavállalót viszont nehéz találni az alacsony bérszint és a közalkalmazotti védőháló hiánya miatt. (Gazdasági titkár 2005-2022, Kanizsai Kulturális Központ, szóbeli közlés, 2024.09.24.)

Kovácsné Mikola Mária az interjú során kifejtette, hogy nagyon fontos momentum, hogy az intézmény vezetősége jó kapcsolatot ápoljon a mindenkori fenntartójával (Nagykanizsa MJVÖ), hiszen szimbiózisban kell együttműködniük (Vezető, Kanizsai Kulturális Központ, szóbeli közlés, 2024.09.26.).

Nagykanizsai közművelődés jelenlegi helyzete és főbb kihívások

A Kanizsai Kulturális Központ (KKK) fő jogszabályi háttérét az 1997. évi CXL. törvény és az ezt módosító 2017. évi LXVII. törvény adja. Közművelődési tevékenységét a 4/2-80/2020. számú Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlése által jóváhagyott Alapító Okirat, illetve Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlésének Humán Bizottsága 242/2015. (IX. 23.) számú határozata szerinti Szervezeti és Működési Szabályzat, emellett Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlésének 21/2019. (IX. 02.) számú, az önkormányzat közművelődési feladatairól szóló rendelete alapján végzi. Idén, 2024-ben hatályát veszti a rendelet (öt évente kötelező frissíteni), így már készül az új verzió a Polgármesteri Hivatal Humán és Hatósági Osztályának jóvoltából. Kovácsné Mikola Mária szerint az önkormányzat által kibocsátott közművelődési rendeleteknek azért is van hatalmas jelentősége, mert az éppen aktuális Kulturális törvénnyel összhangban íródik, kiegészítve azt. A szakmában dolgozó közművelődési szakemberek ez alapján tudják meghatározott keretek között végzeni a munkájukat (Vezető, Kanizsai Kulturális Központ, szóbeli közlés, 2024.09.26.).

Tevékenységei közé sorolható a közművelődési alapszolgáltatások biztosítása; a város és a térség kulturális, közösségi értékeinek megőrzésében való közreműködés; hagyományos kulturális rendezvények szervezése (gyermek-, ifjúsági és felnőtt színházi, zenei, képzőművészet); szakmai-módszertani támogatást nyújt a művészeti közösségeknek, civil szervezeteknek; vizuális kultúra fejlesztése, népszerűsítése (képzőművészeti és egyéb kiállítások); minőségi tudásanyag, közhasznú információ közvetítése (ismeretterjesztő

előadások, sorozatok); együttműködés az oktatási-nevelési intézményekkel; évfordulók és fontos aktualitások figyelése. Az intézmény folyamatos innovációra törekszik, hiszen a közeljövőben is számos fejlesztés megvalósítását tervezik: minőségfejlesztés segítségével el szeretnék nyerni a Minősített Közművelődési Intézmény címet. Ez számos adminisztratív feladattal, rendszerezéssel, önértékeléssel járó folyamat (Kovácsné Mikola, 2023).

„A minőségbiztosítás elérése számunkra rövid távú cél, hiszen szükséges ahhoz, hogy bekerüljünk egy elismert körbe, illetve a későbbiekben e nélkül már bizonyos pénzügyi forrásokhoz sem juthat hozzá egy intézmény a cím hiányában.” (Vezető, Medgyaszay Ház, szóbeli közlés, 2024.09.19.)

A Kanizsai Kulturális Központ közművelődési intézmény lévén az éves munkatervének részeként készíti el az éves szolgáltatási tervet mindhárom nagy intézményegységre vonatkozóan külön-külön. A következőkben azok az alapszolgáltatások kerülnek részletezésre, melyek kiemelték a szolgáltatási tervekben, mégpedig:

- művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása;
- a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése;
- az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása, átörökítése;
- a nemzeti, az európai és az egyetemes kultúra, továbbá a külhoni nemzetrészek kulturális értékeinek megismertetése érdekében programokat, tevékenységeket, szolgáltatásokat szervez, támogatja azok megvalósítását.

A művelődő közösségekhez kapcsolódó alapszolgáltatás meglétét, kiválóságát és sokszínűségét bizonyítja a 3. számú táblázat, amelyben látható, hogy számos szakkör, egészségmegőrző csoport, klub és művészeti együttes működik jelenleg is a három intézményben. A normál betűtípusú művelődő közösségek a HSMK-ban, a dőlt betűs csoportok a Medgyaszay Házban, míg az aláhúzottak a Móricz Zsigmond Művelődési Házban tevékenykednek (Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentáció, 2024).

3. táblázat: A Kanizsai Kulturális Központ művelődő közösségei 2024-ben

Klubok	Szakkörök	Művészeti együttesek	Egészségmegőrző csoportok
Belvárosi Nyugdíjas Klub	HSMK Szövő Műhelye	Nagykanizsa Város Vegyeskara	Gerinctorna
Bélyeggyűjtők Klubja	Kanizsa Folt Csoport	Premier Táncklub	Nyugdíjas torna
Éremgyűjtők Klubja	Mézeskalács szakkör	Kanizsa Fotóklub	Alakformáló kör-edzés
Gémkapocs Társasjáték Klub	Népi Díszítőművészeti Műhely	Gyöngyvirág Néptánccsoport	Erő – és állóképességi köredzés
Margaréta móka - ölbeli játékok 0-3 éveseknek	Quilling szakkör	<i>Csillag Citera Együttes és a Fürge lábak Néptánccsoport</i>	Pilates
Napraforgó Szenior Örömklub	Virág- és Kertbarát Klub	<i>Tungsram Nyugdíjas Népdalkör</i>	Shotokan Karate
Tungsram Nyugdíjas Klub	Csuhé szakkör (Aszakkör)	<u>Árvácska Dalkör</u>	
<i>Szalvétagyűjtők Műkedvelő Csoportja</i>	Tojásdíszítő szakkör (Aszakkör)	<u>Zalagyöngye Táncegyüttes</u>	
<i>Zala Megyei Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete</i>	Palóc hímzés (Aszakkör)	<u>Gyöngyszemek Táncegyüttes</u>	
<i>Nyugdíjas Pedagógus Klub</i>		<u>Szikrák Táncegyüttes</u>	
<u>Angol társalgási klub</u>		<u>Rezedák Dalkör</u>	
<u>Önismerősök</u>		<u>Goldance társastánc csoport</u>	
<u>Szépkorúak Társasága</u>			

Forrás: a szerző saját szerkesztése a Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentációja alapján, 2024

Kiemelendő jó példa, hogy az intézmény 2020 óta minden évben csatlakozik a Nemzeti Művelődési Intézet és az Aszakkör.hu által meghirdetett szakköri mintaprogramhoz. Kezdetben csak egy szakkörre (csipkeverés), majd pedig évről évre többre adták be a jelentkezést (Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentáció, 2024).

A közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése tekintetében szintén élen jár az intézmény, hiszen számos olyan programot kínál, amelyekkel a generációk közötti kapcsolatokat, együttműködést támogatja. Évente 20 gyermekszínházi előadás, ifjúsági színházi előadások, bábszínházi előadások, családi hétvégék (családi túra, kézműveskedés, koncertek,

neveléssel kapcsolatos előadások, táncház), pszichológiai témájú programok ismert előadókkal, felnőtt színházi előadások. Retro Kávéházi Esték programjukkal szeretnék elősegíteni több generáció közösségi részvételt, szórakoztatását, művelődését, a társas kapcsolatok erősítését. Ebben az esetben elsősorban az idősebb generáció szórakoztatása, művelődésének biztosítása a cél. A fiatalok bevonására is nagy hangsúlyt fektetnek, klubkoncertekkel, nyitott klubfoglalkozásokkal, ám még mindig nehezen megfogható ez a korosztály (Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentáció, 2024).

Az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása és átörökítése kapcsán megemlítendő a Társasjáték Klub, amely a logika, a kombinatív készség fejlesztésre és gyakorlásra szolgál. A különböző irodalmi estek bővítik a résztvevők irodalmi, történelmi, zenei ismereteit, emellett számos egészségügyi előadást szerveznek az egészségmegőrzés témakörében. A Digitális Jólét Program keretében biztosítják a technikai műszaki feltételeket a látogatók számára az intézmény nyitvatartási idejében, például internet hozzáférést (Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentáció, 2024).

S a negyedik kulcsfontosságú alapszolgáltatás a nemzeti, az európai és az egyetemes kultúra, továbbá a külföldi nemzetiségek kulturális értékeinek megismertetése. Ennek érdekében programokat, tevékenységeket, szolgáltatásokat szerveznek és támogatják azok megvalósítását. Ide sorolandók az állami és helyi ünnepek, emléknapiak, a Magyar Költészet Napjához kapcsolódóan a Nagy Gáspár Vers- és prózamondó Verseny, a Világjárók klubja, ahol különböző népek, kultúrák, tájak megismertetésére és a népek közötti barátság erősítésére kerül sor. Hasonló kezdeményezés a Medgyaszay Házban a Kalandozó Kanizsaiak programsorozat, ahol főleg élménybeszámolókat zajlanak, ezáltal betekintést nyerhetnek más nemzetek, kultúrák életének sokszínűségébe, szokásaik, kulturális hagyományaik, értékeik megőrzésébe, átörökítésébe. Két fontos rendezvény kapcsolódik még ide, melyet a Móricz Zsigmond Művelődési Ház kollégái szerveznek: Hagyományok Napja és Kiskanizsai Búcsú; Pünkösddőlő (Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentáció, 2024).

Jelenleg fontos szerepet játszik az intézmény életében az egységes arculat, design kialakítása, megújítása, mely kiterjed a honlapra, műsorfüzetre, közösségi felületekre is. Ennek érdekében jelenleg is egy grafikusművésszel történik a közös tervezés (új logó, új színek használata, új levélpapír, közös munkaruházat, új névjegykártyák stb.). A Kanizsai Kulturális Központ közösségi médiában való jelenléte is egyre dominánsabb, hiszen 2020-hoz képest 30%-al nőtt a Facebook-oldal követőinek száma. Egy-egy organikus poszt átlagosan 1000-2000 főt, a fizetett hirdetések pedig 3000 főt érnek el (Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentáció, 2024). Pozitívumként kiemelendő még a magasán képzett közművelődési kollégák száma az intézményben, hiszen mindhárom intézményegységet figyelembe véve a kilenc közművelődési kolléga (igazgató asszonyt is beleszámítva) közül hétnek egyetemi végzettsége van, tehát mesterdiplomával rendelkezik. Közülük egy fő PhD tanulmányokat is folytat (jelen tanulmány írója). Ez országos szinten is kiemelendő jógyakorlat. Nem mehetünk el amellett a tény mellett sem, hogy a Kanizsai Kulturális Központ jelenlegi igazgatónője, Kovácsné Mikola Mária a közművelődésben dolgozók legrangosabb szakmai kitüntetését, a Bessenyei György-díjat vehette át 2023. augusztusában, amely a pályán eltöltött 37 évét méltányolja. Nagykanizsán a közművelődés legfőbb kihí-

vásai közé tartozik a fiatalok bevonása az intézményekbe és az ő igényfelmérésük. Nehézséget okoz továbbá a hihetetlenül gyorsan fejlődő technológia és digitális világ kihívásaival való ritmus felvétele és a szakmai munkát végző kollégák digitális kompetenciáinak hiánya. A közművelődésben dolgozók most egy újabb nagy kihívás és változás előtt állnak, hiszen jelenleg előkészítő szakaszban jár az új kulturális törvény, amelynek fő célkitűzése előreláthatólag a központosítás lesz.

Kaszás Ottóné úgy gondolja, hogy az intézményeknek jelenleg a legnagyobb problémát a forráshiány okozza és a dolgozók bérrendezésének kérdése (Vezető, Medgyaszay Ház, szóbeli közlés, 2024.09.19.).

Összegzés

Összességében megállapítható, hogy a rendszerváltás után a közművelődésre is ráfért a teljeskörű törvényi megújulás, hiszen szükséges volt keretek közé helyezni az intézmények tevékenységi köreit és a települési önkormányzatok kötelezően ellátandó feladatait. Az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, majd a 2017. évi LXVII. törvény központilag is megreformálta a szakmát. Így történt ez Nagykanizsán is. Meghatározásra kerültek az egyes intézménytípusok személyi és tárgyi feltételei, illetve a közművelődési alapszolgáltatások. Ezzel összhangban kötelezően előírták az éves szolgáltatási terv meglétét is. Kovácsné Mikola Mária, a Kanizsai Kulturális Központ vezetője szerint a törvények szükségesek ahhoz, hogy kereteket szabjanak a szakmai munkájukhoz. Az új szabályozások segítségével a munkatársak is kaptak egyfajta igazodási pontot, ugyanis a törvény feketén-fehéren leírja kinek milyen feladatai vannak, s milyen szakképzettséggel foglalkoztatható. A helyi közművelődési rendelet, mely a törvénnyel összhangban íródik szintén megszabja az adott intézmények kereteit. Nehézségek ugyan mindig voltak és vannak jelenleg is a szférában, mint például az alulfinanszírozottság vagy a digitalizációval való lépéstartás, de úgy tűnik, hogy 2024-re már társadalmilag is elfogadott szakma lett a régi nevén, művelődésszervezés.

Irodalomjegyzék

1949. évi XX. törvény A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA (1949. VIII. 20. közlönyállapot). Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/1949-20-00-00> Letöltés: 2024. 11. 29.

1976. évi V. törvény a közművelődésről. Jogkódex. https://jogkodem.hu/jsz/1976_5_torveny_1070175 Letöltés: 2024. 11. 29.

1993. évi XXIII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/1993-23-00-00.17> Letöltés: 2024. 11. 29.

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/1997-140-00-00.27> Letöltés: 2024. 11. 29.

2011. évi CLXXXIX. Törvény Magyarország helyi önkormányzatairól. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-189-00-00.8> Letöltés: 2024. 11. 29.

2017. évi LXVII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról. Jogtár. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700067.TV> Letöltés: 2024. 11. 29.

388/2017. (XII. 13.) Korm. rendelet az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program kötelező adatszolgáltatásairól. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2017-388-20-22> Letöltés: 2024. 11. 29.

20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1800020.emm> Letöltés: 2024. 11. 29.

Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlésének 21/2019. (IX. 02.) számú, az önkormányzat közművelődési feladatairól szóló rendelete. Nemzeti Jogszabálytár. <https://or.njt.hu/eli/734444/r/2019/21> Letöltés: 2024. 11. 29.

2020. évi XXXII. törvény a kulturális intézményekben foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyának átalakulásáról, valamint egyes kulturális tárgyú törvények módosításáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000032.tv> Letöltés: 2024. 11. 29.

11/2022. (XII. 29.) KIM rendelet a Minősített Közösségi Színtér Cím, a Minősített Közművelődési Intézmény Cím és a Közművelődési Minőség Díj adományozásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200011.kui> Letöltés: 2024. 11. 29.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Jogtár. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.ATV> Letöltés: 2024. 11. 29.

A Kanizsai Kulturális Központ Facebook oldalának statisztikája (2024). Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentáció.

A Kanizsai Kulturális Központ művészeti csoportjainak statisztikája (2024). Kanizsai Kulturális Központ belső dokumentáció.

Dóri, É. (2020). A Nyitott ház mozgalom. A közösségi művelődés szemléleti változásainak társadalmi és kultúrpolitikai közege a Kádár-korszakban. *Tudásmenedzsment*, 21(1-2), 131–144. <https://doi.org/10.15170/TM.2020.21.1-2.10> Letöltés: 2024. 06. 07.

Horváth, J. (2001). *A magyar művelődés helyzet a harmadik évezred küszöbén avagy A Magyar Művelődési Intézet tevékenységének bemutatása.* [Szakdolgozat, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar] <https://kerekparturak.hu/szakdolgozat/szakdolgozat.htm> Letöltés: 2024. 06. 07.

Juhász, E. (2016). *A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon.* Csokonai Kiadó.

Koncz G., Németh J. & Szabó I. (szerk.). (2007). *Közművelődési fogalomtár.* Oktatási és Kulturális Minisztérium.

Kománovics, A. (2023). *Nagykanizsa kulturális életének vizsgálata, különös tekintettel a helyi kulturális intézményekben dolgozó alkalmazottak kulturális fogyasztási szokásaira.* [Diplomamunka, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar]

Kovácsné Mikola, M. (2020). „Közös nyelvünk a kultúra” – *A nagykanizsai Hevesi Sándor Művelődési Központ közművelődési tevékenysége 1976-tól napjainkig.* [Diplomamunka, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar]

Kovácsné Mikola, M. (2023). *A Kanizsai Kulturális Központ szakmai munkaterve.* Kanizsai Kulturális Központ.

Környei, K. (2018). *Emberi jogok a nemzetközi kapcsolatokban.* Akadémiai Kiadó.

Központi Statisztikai Hivatal (1951). *Statisztikai évkönyv 1950.* Állami Nyomda.

Központi Statisztikai Hivatal (1980). *Statisztikai évkönyv 1979.* Állami Nyomda.

Központi Statisztikai Hivatal (1991). *Statisztikai évkönyv 1990.* Állami Nyomda.

Központi Statisztikai Hivatal (2011). *KULTÚRSTATISZTIKAI ADATTÁR, 2000–2010.* https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kulturstat_adattar_2010.pdf Letöltés: 2024. 06. 11.

Központi Statisztikai Hivatal (2005). *A kulturális statisztika módszertana és fogalmi.* KSH, Budapest. <https://mek.oszk.hu/11100/11108/11108.pdf> Letöltés: 2024. 06. 11.

Központi Statisztikai Hivatal (2023). *Közművelődési intézmények és rendezvények.* https://www.ksh.hu/stadat_files/ksp/hu/ksp0011.html Letöltés: 2024. 06. 11.

Nemzeti Kulturális Alap (n.d.) *Rólunk.* <https://nka.hu/kiemelt-kategoriak/szervezet/rolunk/nemzeti-kulturalis-alap/> Letöltés: 2024. 06. 05.

- Nemzeti Művelődési Intézet (n.d.-a). *Története. Mintaprogramok*. <https://nmikon.hu/nemzeti-muvelodesi-intezet/tortenete> Letöltés: 2024. 06. 05.
- Nemzeti Művelődési Intézet (n.d.-b). *Rólunk. Kiadványok. Szolgáltatások*. <https://nmikon.hu/nemzeti-muvelodesi-intezet/tortenete> Letöltés: 2024. 06. 05.
- Oszlanczi, T. (2019-a). *A közművelődés jogszabályi változásainak fő irányvonalai. Kulturális Szemle 11(1) Hazai tudományos műhely*. Nemzeti Művelődési Intézet.
- Oszlanczi, T. (2019-b). A magyarországi közművelődési intézmények feltételrendszere a statisztikák mentén. In: K. Nagy, E. & Simándi, Sz. (szerk.). *Értékek a neveléstudományban: Válogatás a Pedagógiai Szakbizottság tagjainak a munkáiból* (pp. 141-150). EKE Líceum Kiadó. https://publikacio.uni-eszterhazy.hu/5370/1/141_149_Oszl%C3%A1nczi.pdf Letöltés: 2024. 06. 20.
- Papp, F. (1997). *A város vonzásában*. Hevesi Sándor Művelődési Központ.
- Papp, F. (2020). *A közművelődés vonzásában*. Nagykanizsai Városvédő Egyesület.
- Ponyi, L. (2011). A kulturális jog változásai a rendszerváltást követően, a kulturális tevékenység alkotmányos alapjai. In: Erdei, G. (szerk.). *Andragógia és közművelődés. Régi és új kihívások előtt a közművelődés az új évtizedben* (pp. 509-518). Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete
- Ponyi, L. (2014). A kulturális jog kialakulása és változásai, a kultúrpolitika fogalmi megközelítései. In: Fekete, I. & Herpainé Lakó, J. (szerk.). *Tanulmányok a kultúra és felnőttképzés köréből* (pp. 69-81). Líceum Kiadó.
- Sári, M. (2004). *A kultúra intézményrendszereinek történeti-funkcionális változásai*. PTE FEEFI, Pécs.
- Svidró, I. (2019). Kulturális állapotfelmérés a közművelődési intézményrendszerben [1]. *Kulturális Szemle 12 (2)*, 111-119. Junior kutatói műhely. Nemzeti Művelődési Intézet.
- Takács-Miklósi, M. & Oszlanczi, T. (2010). Kulturális jogi kérdések Magyarországon. In: Juhász, E. (szerk.) *Kulturális projektciklus menedzsment: Elektronikus tananyag*. (pp. 80-107). Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszék, TIT Jurányi Lajos Egyesülete. http://www.kulturasz.hu/letoltes/KPCM_Alapjai.pdf Letöltés: 2024. 06. 10.
- Váradi, L. & Várnagy, P. (2001). *Kultúra és képzés jogi szabályozása*. PTE FEEFI, Pécs.
- Zalai Civil Életért Közhasznú Egyesület (n.d.). *Nagykanizsai Civil Kerekasztal Egyesület*. <https://zalacivil.hu/nagykanizsai-civil-kerekasztal-egyesulet/> Letöltés: 2024. 10. 21.

Mellékletek

1.sz. melléklet: Strukturált interjúkérdések Kovácsné Mikola Máriával és Kaszás Ottónéval, 2024

Forrás: Saját forrás

1. Kérem, mutakozzon be pár mondatban! (általános, végzettség, kultúra iránti érdeklődés)
2. Milyen pozíciót töltött be Nagykanizsa kulturális életében? (mely intézményben dolgozott, mettől-meddig, milyen pozícióban, munkakörök, főbb feladatok)
3. Az adott végzettséget/ket hol és melyik intézményben szerezte?
4. A képzésen a kultúra mely területe kapott jelentősebb hangsúlyt? (képzés tartalma)
5. Hallott-e arról, hogy az andragógia szakot „tücsökszak” gúnynévvel illették? (2011) Ha igen, mi erről a véleménye?
6. Az intézményben töltött idő alatt kötelező volt-e szakmai továbbképzéseken részt venni, amelyeken bizonyos számú kreditpontot kellett szerezni?

7. Az Ön vezetése alatt elvárt volt-e a szakirányú végzettség vagy képesítés nélkül is dolgozhattak a kollégák?
8. Az évek múlásával hogyan változtak az ehhez kapcsolódó jogszabályok?
9. Összesen hány dolgozója volt ekkor az intézménynek? Hány szakalkalmazott volt foglalkoztatva?
10. Hogyan változott az évek során a dolgozók bére? (bérkiegészítés, cafeteria)
11. Ez időben milyen kapcsolatot ápolt az intézmény a fenntartóval (NKMJV)?
12. Milyen volt az intézmény és a vezetés kapcsolata a Magyar Művelődési Intézettel/Nemzeti Művelődési Intézettel? Voltak közös projektjeik?
13. Van tudomása arról, hogy a városban Közművelődési Kerekasztal működött?
14. A törvényi és jogszabályi változások miben befolyásolták a közművelődési tevékenységet? (országos)
15. Hogyan változtak a helyi közművelődéssel kapcsolatos rendeletek? Ezek milyen hatással voltak a közművelődési munkára? Milyen változásokat eredményeztek?
16. Felmerült-e bármiféle nehézség vagy akadály a jogszabályváltozások következtében?
17. Volt-e bármilyen pozitív hozadéka a jogszabályok változásának?

2.sz. melléklet: Strukturált interjúkérdések Decs Szilviával, 2024

Forrás: Saját forrás

1. Kérem, mutatkozzon be pár mondatban! (általános, végzettség, kultúra iránti érdeklődés)
2. Milyen pozíciót töltött be Nagykanizsa kulturális életében? (mely intézményben dolgozott, mettől-meddig, milyen pozícióban, munkakörök, főbb feladatok)
3. Hogyan változott az évek során a dolgozók bére? (bérkiegészítés, cafeteria)
4. Ez időben milyen kapcsolatot ápolt az intézmény a fenntartóval (NKMJV)?
5. Hogyan állt össze az intézmény éves költségvetése?
6. Mi alapján osztották szét az éves keretet?
7. A közművelődést érintő törvényi és jogszabályi változások miben befolyásolták az intézmény pénzügyi helyzetét? (országos)
8. Hogyan változtak a helyi közművelődéssel kapcsolatos rendeletek? Ezek milyen hatással voltak a költségvetésre? Milyen változásokat eredményeztek?
9. Felmerült-e bármiféle nehézség vagy akadály a jogszabályváltozások következtében pénzügyi téren?
10. Volt-e bármilyen pozitív hozadéka a jogszabályok változásának?